

šal (morda tudi uspel) »razgaliti«. Tudi prispevek genovskih zgodovinarjev Irene Guerrini in Marca Pluviana je govoril o podobni temi — o decimacijah in hitrih obsodbah v italijanski vojski. Šlo je za hitre obsodbe brez procesa, izvedba (smrtne) obsodbe je bila takojšnja, sledila pa je manjšim prekrškom (skrivanje, odtegotvanje dolžnosti). Analiza je temeljila na spominih odvetnika, generala Tommasija (1919), ki se je po vojni čutil dolžnega obelodaniti tovrstne postopke. Seminar je zaključil vojaški zgodovinar Angelo Visintin, katerega prispevek o zmedbi, zavračanju vojne, uporih vojakov v italijanski vojski na vzhodnih italijanskih področjih je segel že v leto 1920, vendar ugotavlja zelo podobne odzive italijanskih vojakov med in neposredno po vojni. Najbolj nevarni za vojaški vrh so bili levi, revolucionarni vojaški protesti; nezadovoljstvo, ekonomska kriza, socialni in etnični spopadi so se nagibali k politizaciji nezadovoljstva in radikalizaciji. Takšno stanje so izkoristili socialisti in spodbujali proteste proti nadrejenim, ki so dosegli višek v uporih v Trstu, Anconi in Cervignanu v poletju 1920. Vsi upori so bili brez organiziranega vodstva in so se iztrošili brez intervencije vojske. Konec uporov je bil povezan z zatonom socialističnih sil, demobilizacijo, vojaško represijo, okrepitevijo varnostnega aparata v vojski ter z disciplino in vzgojo vojakov.

Seminar gotovo ni dal dokončnega odgovora na zastavljena vprašanja; L. Fabi je nenazadnje celo sklenil tridnevne pogovore z novim vprašanjem — Kako to, da pojavov dezertiranja, odpora do vojne v italijanski vojski v 2. svetovni vojni ni najti (vsaj ne v tako številni obliki)? Morda zato, ker so 1. svetovno vojno vojevali naivni in preprosti vojaki, ki so stežka spremenili svoj vsakdanjik in se vključili v vojaški stroj, red in disciplino, ki so iz vojske odhajali (največkrat so se tudi vrnili), da bi postorili vsakodnevna opravila (setev, žetev, ...).

Petra Svolfšak

ZNANSTVENI SIMPOZIJ IL MUSEO CIVICO

Gorica, 23. februarja 1991

Februarja letošnjega leta je bil v Attemsovi palači v Gorici izredno zanimiv kolokvij, ki si je kot naslov izbral dosti razvejano področje muzejstva. Ze kraj dogajanja ter dogovorjena tematika nas uvajata v misel, da je bil idejni propagator tega srečanja Goriški muzej oziroma gospa dr. Maria Massau Dan, ena najbolj agilnih delavk na tem področju. Streho si je muzejstvo v tej deželi poiskalo pri Inštitutu Gramsci, ki je v letih svoje prisotnosti dokazal določeno tenkočutnost pri obravnavanju tem, ki jih institucije civilne družbe tudi drugje v Italiji redno obravnavajo.

Že pred leti nas je kulturni utrip v Gorici presenetil z nekaterimi eminentnimi razstavami o beneškem slikarstvu kot s poglobljenim obravnavanjem vloge muzejstva v deželi Furlaniji-Juljski krajini. Poglobljene analize o zdravju muzejstva v tej severovzhodni italijanski deželi sta se torej lotili najbolj kvalificirani inštituciji tega upravnega prostora, ki sta za izhodišče vzeli na eni strani izredno uspešno razstavo I Langobardi, na drugi pa nezavidljivo stanje muzejev v velikih pokrajinskih centrih Trstu, Gorici, Vidmu in Pordenonu. Pri celotni problematiki je treba torej definirati, kot je dejal Giuseppe Petronio, interakcijo med kulturo in politiko, v smislu, da je politika le servis kulturi, ali drugače povedano, država oziroma lokalne uprave morajo na čimbolj neboleč način skrbeti za pravilno delovanje javnih ustanov, ki na strokoven način posredujejo svoje usluge prebivalstvu, šolam, posameznikom. V teh skromnih trditvah, ki so povsem jasne na ravni izrečenega, se skriva srž uspešnosti ali neuspešnosti neke države na področjih šolstva, kulture, zdravstva, znanosti, sodstva itd. V tem konkretnem primeru je Italija, kot je dejal profesor Petronio, predsednik deželne Gramscija in dolgoletni dekan tržaške Filozofske fakultete, slab primer delovanja teh služnosti. Čeprav pobere država na nivoju javnih davkov ogromno sredstev, so prav na področju javnih služnosti sredstva izredno omejena. Tudi če bi upoštevali latinsko tradicijo neurejene javne porabe, nam sosedje kot Francija in Nemčija dokazujejo, da je Italija na teh področjih zaostala država. Deželni Gramsci je v zadnjem petletnem obdobju pripravil nekaj tematskih razprav, npr. v Ogleju o arheologiji ter v Gorici o založništvu, ki so imele velik vpliv na obravnavano tematiko. Upati je, je zaključil Petronio, da bodo nekateri rezultati tega sestanka koristni tudi za pravičen razvoj muzejstva v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Dokaj prizadeto se je v otvoritvenem nastopu oglašil pokrajinski odbornik za kulturo iz Gorice Crisci, ki je izpostavil vse traume, ki jih doživlja lokalna uprava v odnosu na državo. Le-ta pusti lokalnim oblastem 33 % davkov, kar nominalno seveda drži, realno pa ta odstotek pade. »V teh sredstvih iskati rezerve za delovanje

muzejev kot punktov izžarevanja kulture je prava utopija,« je dejal Crisci. Manjša občina ter omejena pokrajinska jurisdikcija nam ob močno subvencionirani deželi puščata omejen prostor, ki ga zapolnjujemo z veliko abnegacijo zaposlenih sodelavcev muzeja v Gorici ter politične garniture na občini in pokrajini. Institucije javnega interesa, kot arhive, knjižnice in muzeje, je pri nas postavila Avstroogrska z zelo visokimi standardi, ko so se na jugu polotoka še ukvarjali z banditizmom, je uvodoma dejal Vecchiet, tajnik inštituta Gramsci. V skopih besedah je opisal rakovo pot javnih institucij v Furlaniji-Juljski krajini. Gre za sindrom političnega uveljavljanja preko velikih razstavnih projektov, ki se je začel v Trstu, ko so ob organiziranju Troveur Trieste, dobesedno poginile vse javne institucije, do Langobardov v Passarianu, ki so terjali veliko sredstev. Če je Pompidujev center zabojnik, v katerem lahko delaš kulturo, a je tudi osnova za javno knjižnico, javni katalog, javno službo par excellence, bi tudi na nivoju visoko strukturiranih dežel kot Lombardija, Veneto, Emilia-Romagna itd., tudi naša dežela, ki se ponaša z avstroogrsko tradicijo, morala pristopiti k velikim strukturnim projektom funkcioniranja teh institucij. V embriju vse to imamo, je dejal Vecchiet, saj je dežela Furlanija-Juljska krajina že leta 1966 izdala odličnen zakon o muzejih, ki ga je še bolj izpostavila z deželno analizo 1983/84, a tega nočejo izkoristiti. Paradoksalno situacijo so pregreli še Langobardi, ki so kot popularizacijska pobuda bili izredno uspešni, le da so bili stroški pretirani.

Diskusijo je popestrila prof. Bairatijeva z milanske univerze, ki je diagnosticirala porazno stanje javnih služb v Italiji. »Bolj se spuščamo s severa proti jugu,« je dejala, »bolj se kažejo posledice burbonske države«. Mestni muzej, ki je v Italiji sinonim za muzej sploh, je v velikem vzponu in pri predlagalcih novih reformah muzejev v velikih čisljih. Čeprav Unescova definicija muzeja govori o ciljnih muzeja, je preohlapna in presplošna ter ničesar ne pove o organiziranosti muzejev, ki jih v Italiji nihče ne uspe kvantificirati. Muzej postaja vse bolj polivalentna institucija propagatorja kulture in vse manj pozornosti posvečajo stalni zbirki, ki je v bistvu osnova vsakega muzejskega dela. Vodilni kader mora biti pravilno strukturiran, med različnimi kustodiat in direkcijsko morajo potekati aktivni stiki, ki na račun stroke ne poudarjajo muzealistike. Prof. Bairatti je v podporo svojim tezam navedla še nekaj števil. Le 51 % italijanskih muzejev je odprtih javnosti, 69 % italijanskih muzejev so javne institucije, od teh je 15 % državnih, 47 % spada k javnim upravam, 42 % muzejev je občinskih. Vse to reflektira zgodovinski izvor institucije muzeja v Italiji, kjer prevladuje mestni muzej, kot prikaz lokalne zgodovine, ki je eksplikacija Italije pred združitvijo. Zato prevladujejo v Italiji kolekcionistični muzeji z močnim historicističnim navdihom. Mestni muzeji, ki so v osnovi svoj fond ustvarili na podlagi donacij, so kompleksni muzeji, osnovani v prvi ali drugi polovici 19. stoletja na pozitivističnem načelu rangiranja in urejenosti po strokah. Ustroj italijanskega muzeja je izredno tradicionalen in prevladujejo umetnostne galerije ter splošni muzeji s svojimi specialnostmi. Iz analize, ki jo je pripravila dežela Lombardija, izhaja, da število muzejev narašča z naraščanjem lokalne ozaveščenosti predvsem od leta 1975 dalje, in to v mestih od 10.000 do 50.000 prebivalcev. To so manjši lokalni muzeji, razpršeni na teritoriju, ki so zrasi brez načrtovanja in bogatejšega fonda in ki bodo izginili na isti način kot so nastali, ob pomanjkanju politične podpore. Bairattijeva se je absolutno zavzela za sistem velikih institucij, ki naj pokrivajo z izpostavitvami celoten teritorij dežele s kompletno dokumentacijo vse premične dediščine ter s kroženjem razstav in bogastev, ki naj bodo v uporabo, užitek in pouk vsega prebivalstva. Torej valorizacija obstoječega bogastva ter zgodovinskega spomina neke skupnosti.

S povsem drugačnimi tezami se je simpoziju pridružil Arnulf Herbst iz Kultur- und zgodovinskega muzeja v Frankfurtu, ki je prikazal razcvet te kulturne zvrsti v razvitem okolju. Arhitekt Mayer, ki je bil tudi tvorec Gettyevega muzeja v Mallibuju, je arhitektonsko povezal desni breg Maine v pravo eskalacijo muzejskih zgradb. »Naš nemški značaj je dejansko pozitivističen,« je priznal Arnulf Herbst, »vendar je pri nas tako, da se strokovnjak ukvarja le s stroko, ostalo mu nudi država.«

Geopolitično stvarnost deželnih muzejev dežele Furlanije-Juljske krajine, predvsem z aspekta etnoloških muzejev, je podal Gian Paolo Gri, docent na tržaški univerzi. Priznal je, da je v deželnem okviru prav etnologija najbolj deprivilegirana in povsem propadla. Etnografski muzeji, predvsem v obmejnih krajih, bi morali prikazovati to, kar je zgodovinsko vedno hotelo zanikati, prisotnost drugorodnega elementa, precej izven mestnega pomerija. Tudi že omenjena Massau Dan ter Isabella Reale iz Vidma nista olepšali stanja muzejstva v deželi, čeprav se pri Furlanijah tudi na tem področju skuša poravnati stvari drugače. V bistvu sta pomanjkanje sredstev ter apatija oblasti glavni vzrok za propad dediščine. Revoltella docet. Kljub odstopu Montenera se v tem imaginarnem muzeju, ki je pa realen po ogromnih vrednostih, ne dogaja kaj bistvenega. Odstopi so moralen protest, javen opomin, ki se ga je poslužila tudi Anna Paola Zugni Tauro, univerzitetni docent, ki je svojo odpoved pogojevala z ignoranco oblasti v kraju Feltre. Tržaške razmere sta prikazali Rossella Fabiani ter Grazia Bravar.

Celotni sestanek je v bistvu prikazal mednarodno, italijansko ter lokalno stvarnost problematike, ki ji v razvitem svetu posvečajo veliko pozornosti. Od razvitosti državne institucije zavisi, kako lahko kaj zaživi in funkcionira, tudi muzeji, ki jih vsakodnevna politika deprivilegira v odnosu do t. i. žive kulture. Pot, ki vodi k pravnemu delovanju teh institucij, trezorjev kulture in zgoščenega spomina, je pot pravnega razumevanja njihove vloge. Izrazita živahnost, ki je karakterizirala omenjeni sestanek, kaže, da je v deželi nekaj visokokvalificiranih strokovnjakov z mednarodnim priznanjem in vsemi kvalifikacijami, ki se zaradi strukturnih težav ne morejo uveljavljati v taki meri, kot bi od njih lahko pričakovali. Njihova naloga je, da javnost s temi problemi seznanijo, da senzibilizirajo politiko ter nudijo deželni kulturi tisto, kar vsi od njih pričakujejo.

Boris Gombač

RAZSTAVE

800 LET NEMŠKEGA REDA

Ob numizmatični razstavi v dunajskem Kulturnozgodovinskem muzeju

V prostorih Kulturnozgodovinskega muzeja (KHM) na Dunaju je bila v času od avgusta do decembra 1990 pozornosti in ogleda vredna razstava ob 800. obletnici ustanovitve Nemškega reda. Razstavo in skromen, vendar izredno informativen »spremni katalog« je pripravil kustos Numizmatičnega kabineta (Münzkabinett) Karl Schulz. Zgodovina Nemškega reda je bila na razstavi predstavljena ob prikazu številnih srednjeveških in novoveških medalj in novcev, ki jih je koval Red v teku svojega obstoja. Na razstavi so predstavljene »samo« medalje in kovanci iz zbirke dunajskega denarnega kabineta, kar nikakor ne pomeni, da je razstava zbirke dunajskega kabineta skromna po številu ali kvaliteti; prav nasprotno. Ustanovitelj zbirke medalj in kovancev Nemškega reda na Dunaju je bil veliki mojster Maksimilijan Franc (1780—1801). Sprva je zbirka Nemškega reda štela nekaj sto primerkov, njegovi nasledniki pa so zbirko še dopolnjevali. V prvi polovici 19. stoletja so bili narejeni prvi sumarni katalogi zbirke kovancev in medalj Nemškega reda. Nad 300 primerkov je bilo prvič sistematično razdeljenih na šest primarnih skupin, in ta razdelitev je kot osnova ostala skoraj nespremenjena vse do danes. Že prvi katalog zbirke je povzročil veliko zanimanje za kovance in medalje Nemškega reda, in zbirka je že v nekaj letih močno narasla.

Na tehnično sicer skromno opremljeni razstavi so prikazane poglobitve in nikakor ne vse medalje in kovanci, ki jih premore kabinet Kulturnozgodovinskega muzeja. Avtor razstave je z izborom najpomembnejših medalj in kovancev v grobih orisih dejansko prikazal zgodovino Nemškega reda od ustanovitve, bolje rečeno od srede prve polovice 13. stoletja, pa nekako vse do danes, in sicer na način, da tako strokovnjaku kakor tudi laiku govori dejansko samo predstavljeni predmeti. Za aktualno muzeološko znanost je razstava tehnično, pa tudi pedagoško seveda povsem zastarela, ker sta se tako avtor kot postavljalec odločila za klasično formulo predstavitve kovancev in medalj. Prav klasična postavitve razstavljenih predmetov, brez najmodernejših avdio in video sistemov, brez revolucionarnih in ambicioznih arhitektov, se približuje naravi kovancev in medalj in omogoča, da na sebi svojstven način sami spregovorijo.

Nemški ali Tevtonski, pri nas pa tudi Križniški red (Orden des Hospitals Sankt Marien vom Deutschen Hause), je nastal v času tretje križarske vojne (1189—1192), ko so nemški trgovci ob priliki obleganja mesta Akkon v Palestini osnovali poseben Red za nego bolnikov in ranjencev. Ob ustanovitvi Reda, ki se je posvetil predvsem osvoboditvi svetih krajev, borbi proti poganom in nevernikom ter oznanjevanju prave vere, ni nihče slutil razsežnosti tega dogodka. Leta 1198 se je Red iz bolniškega reorganiziral v viteškega, in dobil ime Nemški red tudi zato, ker so bili člani Reda predvsem Nemci. Papež Inocencij III. je leta 1199 Red tudi uradno potrdil. Člani Reda so polagali redovniške zaobljube in kot redovniki živeli v skupnosti. Organizacija reda, na čelu z dosmrtno izvoljenim velikim mojstrom, oziroma generalnim kaptljem, je bila izrazito centralistična. V Red so lahko vstopale tudi redovne sestre, ki so opravljale predvsem gospodinjska dela in seveda tudi laiki in familiarji. Za razliko od reda Ivanovcev so pripadniki Nemškega reda nosili bela ogrinjala s črnim latinskim križem na hrbtu.